

"אתיוהו לרבי חנינא בן תרדיון, אמרו ליה: אמאי קא עסקת באורייתא? אמר להו: כאשר צוני ה' אלהי. מיד גזרו עליו לשריפה, ועל אשתו להריגה, ועל בתו לישב בקובה של זונות. עליו לשריפה... אענש? משום הוגה את השם בפרהסיא [דהוי]. ועל אשתו להריגה, דלא מיחה ביה. מכאן אמרו: כל מי שיש בידו למחות ואינו מוחה - נענש עליו. ועל בתו לישב בקובה של זונות, דאמר ר' יוחנן: פעם אחת היתה בתו מהלכת לפני גדולי רומי, אמרו: כמה נאות פסיעותיה של ריבה זו, מיד דקדקה בפסיעותיה. והיינו דאמר ר' שמעון בן לקיש, מאי דכתיב: עון עקבי יסבני? עונות שאדם דש בעקביו בעולם הזה - מסובין לו ליום הדין. בשעה שיצאו שלשתן - צדקו עליהם את הדין... תנו רבנן: כשחלה רבי יוסי בן קיסמא, הלך רבי חנינא בן תרדיון לבקרו. אמר לו: חנינא אחי, אי אתה יודע שאומה זו מן השמים המליכוה? שהחריבה את ביתו ושרפה את היכלו, והרגה את חסידיו ואבדה את טוביו, ועדיין היא קיימת, ואני שמעתי עליך שאתה יושב ועוסק בתורה [ומקהיל קהלות ברבים] וספר מונח לך בחיקך! אמר לו: מן השמים ירחמו. אמר לו: אני אומר לך דברים של טעם, ואתה אומר לי מן השמים ירחמו, תמה אני אם לא ישרפו אותך ואת ספר תורה באש! אמר לו: רבי, מה אני לחיי העולם הבא? אמר לו: כלום מעשה בא לידך? אמר לו: מעות של פורים נתחלפו לי במעות של צדקה וחלקתים לעניים, אמר לו: אם כן, מחלקך יהי חלקי ומגורלך יהי גורלי. אמרו: לא היו ימים מועטים עד שנפטר רבי יוסי בן קיסמא, והלכו כל גדולי רומי לקברו והספידוהו הספד גדול, ובחזרתן מצאוהו לרבי חנינא בן תרדיון שהיה יושב ועוסק בתורה ומקהיל קהלות ברבים וס"ת מונח לו בחיקו. הביאוהו וכרכוהו בס"ת, והקיפוהו בחבילי זמורות והציתו בהן את האור, והביאו ספוגין של צמר ושראום במים והניחום על לבו, כדי שלא תצא נשמתו מהרה. אמרה לו בתו: אבא, אראך בכך? אמר לה: אילמלי אני נשרפתי לבדי היה הדבר קשה לי, עכשיו שאני נשרף וס"ת עמי, מי שמבקש עלבונה של ס"ת הוא יבקש עלבוני. אמרו לו תלמידיו: רבי, מה אתה רואה? אמר להן: גליון נשרפין ואותיות פורחות. אף אתה פתח פיך ותכנס [בך] האש! אמר להן: מוטב שיטלנה מי שנתנה ואל יחבל הוא בעצמו. אמר לו קלצטונירי: רבי, אם אני מרבה בשלהבת ונוטל ספוגין של צמר מעל לבך, אתה מביאני לחיי העולם הבא? אמר לו: הן. השבע לי! נשבע לו. מיד הרבה בשלהבת ונטל ספוגין של צמר מעל לבו, יצאה נשמתו במהרה. אף הוא קפץ ונפל לתוך האור. יצאה בת קול ואמרה: רבי חנינא בן תרדיון וקלצטונירי מזומנין הן לחיי העולם הבא. בכה רבי ואמר: יש קונה עולמו בשעה אחת, ויש קונה עולמו בכמה שנים. ברוריא דביתו דר' מאיר ברתיא דר' חנינא בן תרדיון הוא, אמרה לו: זילא בי מלתא דיתבא אחתאי בקובה של זונות. שקל תרקבא דדינרי ואזל, אמר: אי לא איתעביד בה איסורא מיתעביד ניסא, אי עבדה איסורא לא איתעביד לה ניסא. אזל נקט נפשיה כחד פרשא, אמר לה: השמיעני לי, אמרה ליה: דשתנא אנא. אמר לה: מתרחנא מרתח, אמרה לו: נפישין טובא (ואיכא טובא הכא) דשפירן מינאי. אמר: ש"מ לא עבדה איסורא, כל דאתי אמרה ליה הכי. אזל לגבי שומר דידה, א"ל: הבה ניהלה, אמר ליה: מיסתפינא ממלכותא, אמר ליה: שקול תרקבא דדינרא, פלגא פלח ופלגא להוי לך. א"ל: וכי שלמי מאי איעביד? א"ל: אימא אלהא דמאיר ענני ומתצלת. א"ל: מומי יימר דהכי איכא? [א"ל השתא חזית]. הוו הנהו כלבי דהוו קא אכלי אינשי, שקל קלא שדא בהו, הוו קאתו למיכליה, אמר: אלהא דמאיר ענני! שבקוה, ויהבה ליה. לסוף אשתמע מילתא בי מלכא, אתיוהו אסקוה לזקיפה, אמר: אלהא דמאיר ענני! אחתוה. אמרו ליה: מאי האי? אמר להו: הכי הוה מעשה. אתו חקקו לדמותיה דר' מאיר אפיתחא דרומי, אמרי: כל דחזי לפרצופא הדין לייתיה. יומא חדא חזיוהי, רהט אבתריה, רהט מקמייהו, על לבי זונות. איכא דאמרי: בשולי עובדי כוכבים חזא, טמש בהא ומתק בהא. איכא דאמרי: אתא אליהו אדמי להו כזונה, כרכתיה, אמרי: חס ושלום, אי ר' מאיר הוה לא הוה עביד הכי. קם ערק אתא לבבל. איכא דאמרי: מהאי מעשה, ואיכא דאמרי: ממעשה דברוריא.

רבי חנינא בן תרדיון

א. הוגה את ה' באותיותיו

ברבי חנינא בן תרדיון בערה האהבה לקדוש ברוך הוא, עד כדי ביטול עולם הזה. לא מקרי הוא שמיתתו הייתה בשריפה, שמהותה רוחנית, בדומה למיתת נדב ואביהוא. העולם כולו יועד ללימוד תורה: "רבי חנינא בן תרדיון

אומר שנים שיושבין ואין ביניהן דברי תורה הרי זה מושב לצים¹. בהגותו את השם באותיותיו, סביר שהיה מזדהה עם כאבו הנעלה של הרב קוק: "וכי ריק הוא הצער הגדול על שאין אני רשאי להגות את השם באותיותיו!! וכי לא אש-קדש היא הצורבת ויוקדת בנשמה, המורה על עמק הגעגועים הטמירים שבה לאור אלהים אמת, אלהי ישראל, אשר רק בשם הקדוש, הנכתב, הוא מאיר באור יקרות של אמתת הגלותו"².

התדבקות הנפש, להגיית שם ה' בפרהסיה, מבטאת געגועים לעולם הבא, לעולם בו אין פער בין האידיאל לבין גילוי. עולם בו שכינה מופיעה במלואה:

"כִּי־אֶזְאָהֶפֶךְ אֶל־עַמִּים שְׁפָה בְרוּרָה לְקָרָא כָּל־בְּשֵׁם ה' לְעַבְדּוֹ שְׂכָם אֶחָד"³. "ושמו אחד, מאי אחד, אטו האידנא לאו שמו אחד הוא? - אמר רב נחמן בר יצחק: לא כעולם הזה העולם הבא; העולם הזה - נכתב ביו"ד ה"י ונקרא באל"ף דל"ת, אבל לעולם הבא כולו אחד - נקרא ביו"ד ה"י, ונכתב ביו"ד ה"י. סבר רבא למדרשה בפירקא. אמר ליה ההוא סבא: לעלם כתיב, רבי אבינא רמי: כתיב, זה שמי לעלם, וזה זכרי לדר דר. אמר הקדוש ברוך הוא: לא כשאני נכתב אני נקרא, נכתב אני ביו"ד ה"א, ונקרא אני באל"ף דל"ת"⁴.

"כל זמן שנמצאים בעולם הזה אין העולם הזה ראוי למדרגה מעין זו של קרבת ה'. אולם ר' חנינא כל ענינו להראות שאין בדורו עולם הזה, להראות שמציאות עולם הזה הינה שבורה ואינה כלל מציאות. לשם זאת הלך בפרהסיא והגה את השם באותיותיו וביטא בכך את יחסו למגבלות העולם הזה"⁵. בכיוון זה יש לפרש גם את הדיון בין רבי חנינא לבין רבי יוסי.

ב. השיח בין רבי יוסי לרבי חנינא

לכאורה רבי יוסי אומר דברים של טעם כעדותו הוא. לא ברור כיצד המעשה במעות פורים שהפכו לצדקה משנה את דעתו. רש"י מציע בפשטות שרבי יוסי חפץ בחלקו של רבי חנינא "הואיל והיית וותרן בממונך"⁶. הרמב"ם למד מכך עקרון חשוב, המסביר לדעתו את ריבוי המצוות: "מיסודות האמונה בתורה שאם קיים האדם מצוה משלש עשרה ושש מאות מצות כראוי וכהוגן ולא שתף עמה מטרה ממטרות העולם הזה כלל, אלא עשאה לשמה מאהבה כמו שביארתי לך, הרי הוא זוכה בה לחיי העולם הבא... וממה שמורה על היסוד הזה שאלת ר' חנינא בן תרדיון: 'מה אני לחיי

¹ משנה מסכת אבות פרק ג משנה ב.

² חדריו עמוד כה.

³ צפניה פרק ג פסוק ט.

⁴ פסחים ג, א.

⁵ הרב יהושע וייצן, <https://www.yeshiva.org.il/midrash/3936>

⁶ ד"ה מחלקך.

העולם הבא, וענהו העונה: 'כלום בא לידך מעשה?', כלומר האם נזדמן לך עשיית מצוה כראוי, ענה לו שנזדמנה לו מצות צדקה בתכלית השלמות האפשרית, וזכה בה לחיי העולם הבא⁷.

הר"ן מביא רעיון זה ברחשי כבוד כלפיו, אך מעיר כי עד כמה שהרעיון יקר כשלעצמו, הראיה מרבי חנינא בן תרדיון איננה מובנת.

"עם היות שזה השורש יקר מאד, וראוי להחזיק בו ושלא לדחותו, אין הראיה שהביא הרב ז"ל מורה עליו כלל, כי אין ספק שלא נסתפק רבי יוסי בן קיסמא על רבי חנינא בן תרדיון אם קיים מצוה אחת מן המצות. אבל שאל ממנו שיגיד לו אחד מפרטי מעשיו כדי שיגיד לו חשקו במצות ושלמותו בעבודת האלהים, כי הפרט האחד יורה על האחרים, כל שכן כשיהיה הפרט ההוא מורה הוראה גדולה על טוב מדות ועל התכונות המשובחות כמעשה הזה של רבי חנינא בן תרדיון⁸". עדיין יש לתמוה מה כל כך מיוחד במעשה זה, וכיצד הסיק ממנו רבי יוסי לרצות שחלקו יהא כחלקו של רבי חנינא. המהר"ל ממשיך את הכיוון בו פתחנו. פורים מייצג את העולם הזה, ומעות עניים מייצגות את העולם הבא:

"מעוֹת של פורים אינם עומדים - רק לרבוֹי אכילה ושתיה... והאכילה והשתיה הוא דבר גשמי מענין העולם הזה, שהוא כולו גשמי. ונתחלף מעוֹת אלו במעוֹת עניים. שמעוֹת עניים הפך זה, כי העני ידוע שאין לו עולם הזה כלל, ואין נהנה מטובת עולם הזה. ונתחלפו לו מעוֹת פורים - שהוא הכל עולם הזה - במעוֹת עניים, שאין להם חלק בעולם הזה, וחלק הכל לעניים. ודבר זה רמז **שהוא יחליף העולם הזה בעולם הבא, ולא יהיה לו חלק כלל בעולם הזה**, וכל חלקו שהיה ראוי לו בעולם הזה - שמור לו לעולם הבא. וכמו שהיה באמת.... ועל זה אמר 'אם כן מחלקך יהא חלקי', כי סימן יש לו שחלקו שהיה ראוי לו בעולם הזה - הוא שמור לו לעולם הבא⁹".

רבי יהונתן אייבשיץ, שהיה מלומד בניסיונות, רואה כאן מסר נוסף אקטואלי ביותר. רבי יוסי למד מן העובדה שרבי חנינא עמד בניסיון בדיני ממונות, כי יעמוד בכל ניסיון:

"ויוש להבין: טענו בחיטים והודו בשעורים, הוא הוכיח אותו על שמכניס עצמו לכלל סכנה עצומה כזו, והוא השיבו מה אני לעולם הבא? גם, וכי ריב"ק נביא שידע אם הוא בן עולם הבא? ועוד איך יוכל החי לידע, הלא בקדושו לא יאמין, ואפילו על אבות עולם לא יחד השם שמו כל זמן חיותם, ואיך שואל אם הוא בן עולם הבא. והתשובה שנתחלף מעוֹת וכו' יותר תמוה, דכי בשביל כך יהיה אדם לעולם הבא, הרבה מצות והרבה שמירות שייכים עוד טרם שיזכה גבר ארחו לעולם הבא, ואילו ידעתי שבשביל כך לבד בטוח אני בעולם הבא, אפילו כסות וגלימא דעל כתפאי הייתי מוכר. אבל הענין כך, כי כבר כתב המהרש"א באומרו אני אומר לך דברים של טעם וכו', והיינו מפני דאין סומכין על הנס דמנכים לו מזכיותיו ע"ש. אבל יש ב' מיני עבודות ה', אחד מחמת שכר עה"ב ועונש גיהנם, אבל המין השני שהוא העובד השלם הוא **שאין עושה לשום דבר כי אם לעשות רצון קונו**... אדם כזה יוכל לסמוך אנס, ומה איכפת ליה בניכוי זכיות... והלא כל מגמתו בשביל עשות רצון הבורא,

⁷ פירוש המשניות למסכת מכות פרק ג משנה יז.

⁸ דרשות הר"ן, הדרוש השישי.

⁹ תפארת ישראל פרק ה.

ואם כן אם יפחיתו לו- יפחיתו. וזה הוא תשובת ר"ח ב"ת ... אני עושה רצונו להקהיל וללמוד תורתו הקדושה ברבים בבטחון שיעמוד לימיני בנס, ואם ינכה מזכותי מה איכפת לי כנ"ל .

אמנם טעם אחר יש שלא להכניס עצמו בסכנה, מפני חשש שאמרו חז"ל [סנהדרין קז]. לעולם אל יכניס אדם עצמו לנסיון, כי אולי יאסרוהו הרשעים ויענו אותו עד חלילה יעבירו על דעתו... אך אם כבר עמד פעם אחת בנסיון וניצל, בטוח הוא שיהיה ה' משמרו מכל רע ורגלי חסידיו ישמור כנודע, ולכך שאלהו כלום מעשה בא לידך, ואם עמדת שם בנסיון בלי פתיות יצר הרע, אז תשכיל ויפה עשית... ועל זה השיב **אין לך נסיון גדול יותר מממון, כי כאן יש פיתוי והסתת יצר הרע** למאוד מאוד, כאשר עינינו רואים שהרבה אנשים הסובלים יסורים ומכות בזה וחרפה, ועומדים בקדוש השם, ובממון יצרם גובר בעונותינו הרבים לאין פשע, ובשביל דבר קל אין אלהים לנגד עיניו ולגזול ולעשוק עמיתו... כללו של דבר, **אם אתה רואה אדם עומד בנסיון ממון, הרי הוא מובטח שיעמוד בנסיון גופו לקידוש השם**, כי בעונותינו הרבים אין לך דבר שידו וכח של יצר הרע תקיף מממון... ולכך אמר לו רחב"ת הרי עמדת בנסיון אפילו בממון וכבשתי יצרי, שנתערב לי ממון חולין בצדקה ונתתי הכל לעניים, ואם כן אין ספק שיהיה ה' אתי לכבוש יצר הרע ולקדש שמו יתברך ברבים¹⁰.

ג. מותו של רבי חנינא

ההלכה קובעת: "אסור לגרום למת שימות מהרה, כגון מי שהוא גוסס זמן ארוך ולא יוכל להפרד, אסור להשמט הכר והכסת מתחתיו... כדי שיפרד. אבל אם יש שם דבר שגורם עכוב יציאת הנפש.. ואלו מעכבים יציאת הנפש, מותר להסירו משם, דאין בזה מעשה כלל, אלא שמסיר המונע¹¹". סוגייתנו היא מקור משמעותי לחילוק זה: "יש הבדל עקרוני בין פעולה שיש בה משום מעשה המתה בפועל - שאסור, לבין "הסרת המונע", דהיינו הימנעות מעשיית פעולות מסוימות המקשות על הסתלקות הנשמה מן הגוף, אשר לפחות באופן חלקי מוגדרות כיום כאותנזיה פסיבית. ואכן, רמז לחלוקה זו ניתן למצוא כבר במקור התלמודי במעשה של רבי חנינא בן תרדיון, אשר מצד אחד לא הסכים לפתוח את פיו כדי שתכנס בו האש במהרה, דהיינו מעשה אקטיבי ישיר להחשת המיתה, ומאידך הסכים שישירו את הספוגים הרטובים מעל גופו, ובכך, בעקיפין ובדרך הסרת המונע, לא תתעכב מיתתו¹²".

הרב שפרן ניתח את ההתייחסויות השונות בעת מותו של רבי חנינא, ואת השלכות שלהן לנושא 'המתת חסד': "יש כאן 3 התמודדויות: הבת (המשפחה), התלמידים (הציבור הרחב) ושל 'התליין' (הרופא) – כל אחד מקבל תשובה שונה ולעיתים סותרת לשאלה מה לעשות במקרה של חולה כרוני.

- כשהבת אומרת "אבא, אראך בכך" ... היא מתקשה לראות את אביה כך... רבי חנינא בן תרדיון מלמד שמוציאים את המשפחה מהעסק ... כמו שהגוף לא שייך לחולה הוא גם לא שייך למשפחה... ולכן מפקיעים מידהם את ההכרעה.

¹⁰ יערות דבש, חלק א, דרוש ז.

¹¹ רמ"א, שולחן ערוך יורה דעה הלכות ביקור חולים ורפואה ונוטה למות וגוסס סימן שלט סעיף א.

¹² רצח מתוך רחמים - לאור ההלכה ד"ר אברהם שטיינברג
<http://98.131.138.124/articles/assia/assia3/r0031424.asp>

- מעגל שני הוא הציבור הרחב והוא צריך לקבל תשובה חד משמעית – אסור להתאבד. אנו אחראים לא רק לחיי החולה אלא למסר הכללי – אם ניתן להקל ראש בחייו של חולה ניתן להקל ראש גם בחייו של מתאבד – שאדם לא יחשוב שמוות הוא סתמי וקל דעת ועל כל צרה הוא יכול להרוג את עצמו.
- מעגל שלישי הוא התליין – מי שעומד על המכונות. בהלכה מפרידים בין הפעולה האסורה לבין מי שמבצע אותה... אסור להרוג חולה אך מותר להוריד מה שהרכבנו עליו כדי שימנע את מותו. זה תלוי באופן בו מגדירים את המכונה - אם מגדירים את המכונה כמחוללת חיים אסור לנתקה, אך אם מגדירים אותה כמונעת מוות- מותר¹³.

ד. מיתתו של הממונה

בפשט הדברים תמוה מי התיר לו להתאבד, שהוא איסור חמור החל גם על בני נח. המהר"ל מבאר כדרכו אלגורית:

"אף הוא קפץ ונפל לתוך האור, נראה פירושו לא שהיה נשרף עתה מיד, אבל שהיה נשרף ע"י מלכות הרשעה בשביל שעבר גזירת המלכות. וזה נקרא שחפץ ליפול לתוך האור, שהרי מרצונו ומדעתו עשה זה. ואין צריך לומר שקפץ מעצמו, רק שקפץ לתוך האור בשביל שגרם לעצמו מיתה¹⁴".

ה. גורלה של ביתו של רבי חנינא

קשה להבין כיצד נכשלה ביתו של רבי חנינא בהתנאות בפני רומאים. במסילת ישרים רומז לפרשנות כמעט הפוכה:

"לפעמים האדם הולך ועושה מצוה לשמה ממש, שכך גזר אבינו שבשמים, אמנם לא יחדל מלשתף עמה איזה פניה אחרת, או שישבחוהו בני האדם או שיקבל שכר במעשהו. ולפעמים, אפילו אם לא יהיה מתכוון ממש לשישבחוהו, בשמוח לבו על השבח ירבה לדקדק יותר, כעין מעשה של בתו של רבי חנינא בן תרדיון (ע"ז יח): שהיתה פוסעת פסיעות יפות, וכיון ששמעה שאומרים כמה נאות פסיעותיה של ריבה זו, מיד דקדקה יותר. הרי התוספת הזה נולד מכח השבח ששיבחוה¹⁵".

"על פי זה נראה שודאי מה שדקדקה ביותר הוא שהלכה בצניעות יתר. ואם כן יש להבין מפני מה נענשה על כך. אלא בכך שדקדקה בפסיעותיה הוכיחה כי דבריהם של המשבחים עשו עליה רושם, ונטלה משהו לעצמה. וזה היה גם עונשה. כי הנוטל משהו לעצמו - נותנים לו הכל לעצמו, ובאופן בזוי

¹³ img2.timg.co.il/CommunaFiles/30048978.doc

¹⁴ חידושי אגדות למהר"ל ד"ה מה. המהר"ל שיטתי בפרשנות כזו להתאבדות לכאורה. כך הוא מפרש לגבי האשה שהרג השליט היווני את שבעת בניה וקפצה מן הגג לפי הגמרא: "אמנם נראה דמה שאמר 'אף היא עלתה לגג, רמז על שהפילה עצמה מן הגובה שהוא החיים, שנבחר לה מוות מחיים ומסרה עצמה למוות, והשם יתברך עשה רצונה ומתה..." (מהר"ל חידושי אגדות חלק ב, גטין נו, ב, עמוד קיח). לענ"ד יש בכך כדי לפענח את חידת מיתתה של מרים אשת הורדוס (ב"ב ג, ב) ואכמ"ל.

¹⁵ מסילת ישרים פרק טז.

ביותר¹⁶. כהוריה, קבלה עליה צדיקה זו את הדין, אולם נראה שבחירה בדרך שונה לחלוטין מאביה. הנשבת לרומא לקלון, לכאורה ניתן להתיר לה התאבדות¹⁷. על פי ההמשך, השכילה אחות זו של ברוריה להישאר בחיים ולשמור על תומתה, ומכך קיבל רבי מאיר כוח להצילה.

ו. מבצע החילוץ של רבי מאיר

הרמב"ם למד מן המעשה שלנו את הצורך היהודי לכוף ראש ולהמתין עד שוך הסופה, ולא למהר למסור את הנפש: "מן המפורסם ג"כ, שרבי מאיר נתפס בעת שמד מן השמדות, שנהרגו בהם חכמי ישראל, ואמרו לו מכיריו, הלא אתה מאיר, ואמר איני, ואמרו לו אכול מזה, אם אינך מישראל, והיה לפנייהם חזיר, ואמר להם, אכול ברצון, והראה את עצמו, כאלו הוא אוכל, ולא אכל¹⁸". כל השתדלות אנושית להצלה ננקטה. לכאורה השימוש של רבי מאיר במילוט הפלאי 'אלהא דמאיר ענני' נוגד כיוון זה, אולם המהר"ל מצמצם ככל הניתן דרך זו של סמיכה על הנס:

"והא דלא אמר לו מיד: 'אמור אלהא דמאיר ענני', שדבר זה בודאי אינו, שהרי בדין עשו לו כי למה יניח השבוי לחירות [וכיון] שבדין הם רוצים לתלותו לא מתעבד להא מלתא ניסא כלל. ולפיכך אמר: הא לך תרקבא דדינרי פלגא פלח בשביל שהוצאת השבוי, וכיון שכבר נתת להם מה שנתת, שוב אין דבר זה רק עלילת דברים ואז תאמר אלהא דמאיר ענני. וגם דבר זה אין לומר שכך היה אומר לו רבי מאיר, אלא בשביל שהיה ר"מ בעיניו גדול, היה בלבו שיהיה נצול בזכותו וכאלו אמר לו ר"מ כך. אי"נ בשביל הצלת בתו [של ר' חנינא] מזנות אמר שיסמוך על אלוה דר"מ הוא אלקי ישראל". גם ההתגרות בכלבים "דבר זה לא היה במוחש כלל". ניתן להבין את הסתייגותו של המהר"ל. הסתמכות על נס היא דבר בעייתי, וניתן למוצאו אולי רק אצל משה, שבמדרגתו אין זה נס לחיות בהר סיני ארבעים יום ללא מזון, או אצל אליהו שיזם הורדת אש מן השמים. גם רבי מאיר, על פי פשט הסיפור, יזם התגרות בכלב, ולפיכך יש שכינוהו רבי מאיר בעל הנס. אולם כאמור, דרך זו נוגדת את כל שאר מעשיו של רבי מאיר. הרב מרגליות¹⁹,

¹⁶ שיחות מוסר, מאמר כה' פרשת ויגש שנת תשל"ג עמ' קז.

¹⁷ "מעשה בד' מאות ילדים וילדות שנשבו לקלון, הרגישו בעצמן למה הן מתבקשים, אמרו: אם אנו טובעין בים אנו באין לחיי העולם הבא? דרש להן הגדול שבהן: אמר ה' מבשן אשיב אשיב ממצולות ים... ממצולות ים - אלו שטובעין בים; כיון ששמעו ילדות כך, קפצו כולן ונפלו לתוך הים" (גיטין נז, ב). בתוספות רא"ש שם מקשה מסוגייתנו, דווקא מדבריו של רבי חנינא, ומתרג' ששם יראו מייסורים שיעבירו אותם על דעת קונם, או שהיה ברי להם שעל כרחם יענו אותם ולא יוכלו למסור נפשם.

¹⁸ רמב"ם, מאמר קידוש השם / אגרת השמד. נראה שמקורו המרכזי היה המדרש הבא, הדומה לסוגייתנו בכמה פרטים: "ר' מאיר הוה מתבעי למלכותא וערק עבר על חנותא דארמיין, ואשכח יתהון יתיבין אכלון מן ההוא מינא, חמוין יתיה אמרין הוא, לית הוא הוא, אמרין אם הוא הוא, אן כרזין ליה אין אתי אכיל עמן והוה צבע חדא אצבעותיה בדמה דחזיר, ויהב אצבעותיה אוחרי בפומיה". טמש הא ומתק הא, אמרין דין לדין אילו הוה ר' מאיר לא הוה עביד כן שבקוניה וערק, וקרא עליה ויתרון דעת החכמה תחיה בעליה" (קהלת רבה פרשה ז).

¹⁹ בספרו "שמות וכינויים בתלמוד".

בכיוון שעולה בקנה אחד עם דברי המהר"ל, טוען שהמקור לכינוי רבי מאיר בעל הנס, הוא קופות צדקה על שם הרמב"ן, ופתחו את ראשי התיבות לא נכון...
 באשר ל'מעשה דברוריה' ולפירוט בדברי רש"י שם, כבר ביאר באריכות²⁰ החכם הגדול איתם הנקין הי"ד כי שתי ההצעות בגמרא אינם אלא המפורט בפנינו, הרדיפה הרומאית והבושה הכרוכה בהתחזותו של רבי מאיר. לא נחזור על הדברים, כי מי יבוא אחרי המלך. מי ייתן לנו תמורתו.